

Бабіч-Касьяненко К.В.

*аспірант кафедри правознавства юридичного факультету
Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО, ЯК ШЛЯХ ДО ГАРАНТОВАНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ПРАЦЮ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Дана стаття розглядає сутність української державної політики щодо створення соціального підприємства для осіб з обмеженими фізичними можливостями, досліджує розвиток загальних підходів до вирішення проблем соціального підприємства та виявляє вплив соціального підприємства для вищевказаних осіб, як можливість їх працевлаштування та інтеграції у суспільство. Сформульовано конкретні рекомендації щодо вирішення як практичних, так і правових проблем у цій сфері.

Ключові слова: соціальне підприємство, інвалідність, працевлаштування.

«Революція гідності та боротьба за свободу України створили нову українську ідею - ідею гідності, свободи і майбутнього. Громадяни України довели і продовжують у надтяжких умовах щоденно доводити, що саме гідність є базовою складовою характеру Українського народу. Україна переходить в нову епоху історії і Український народ отримує унікальний шанс побудувати нову Україну» - саме з цими словами 12 січня 2015 р. Президент України Указом № 5/2015 затвердив «Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», яка є основним інструментом досягнення цілей сталого розвитку в майбутньому для України та являє собою програмний документ довгострокової дії, що ґрунтується на сучасних міжнародних принципах співіснування людства і довкілля і в якому визначається мета, завдання та пріоритетні напрями поступального розвитку українського суспільства на шляху до забезпечення

збалансованості економічних, соціальних й екологічних чинників на основі створення дієвих механізмів захисту конституційних прав і свобод людини, формування громадянського суспільства, забезпечення в ньому політичної стабільності та взаєморозуміння [1]. Статтею 43 Конституції України передбачено, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [2]. Участь осіб з інвалідністю у трудовій діяльності має неабияке значення з соціально-психологічної та морально-етичної точок зору. Нерівність доступу до активної трудової зайнятості провокує розвиток множинної депривації осіб з обмеженими фізичними можливостями. Працевлаштування дозволяє людям з обмеженими фізичними можливостями підвищити соціальний статус і поліпшити матеріальний добробут. Таким чином, професійна реабілітація та працевлаштування є провідними умовами для інтеграції таких осіб у суспільство і водночас реальними соціальними технологіями для подолання соціальних бар'єрів. Так, у Національній доповіді 2013 року «Про становище осіб з інвалідністю в Україні» підкреслюється : «Національним законодавством встановлено гарантії для осіб цієї категорії, які стосуються усіх сфер життєдіяльності суспільства, у тому числі охорони здоров'я, освіти, зайнятості, дозвілля, відпочинку, спорту тощо»[3]. Разом з тим, на сьогодні в Україні склалася така ситуація, коли встановлені гарантії у сфері працевлаштування осіб з обмеженими фізичними можливостями не завжди можуть бути дотримані. Зокрема, у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України від 01.03.2014 року зазначається, що «сьогодні наша держава перебуває у найглибшій за всю історію своєї незалежності економічній, політичній і соціальній кризі, вона на сьогодні доведена до межі банкрутства, а суспільство - до соціальної і гуманітарної катастрофи. Реальною стала загроза втрати суверенітету і територіальної цілісності. Країна опинилася за крок від фінансово-економічного колапсу. Депресивний стан економіки унеможливорює підтримання належних соціальних стандартів для переважної більшості

населення. Зберігаються мільярди заборгованості із зарплат, соціальних виплат і допомог. Мільйони українських сімей поставлені на межу виживання»[4].

Відтак актуальним питанням сьогодення є гостра необхідність у забезпеченні реалізації гарантованого Конституцією України права на працю для осіб з обмеженими фізичними можливостями. Одним із шляхів вирішення проблеми працевлаштування осіб з обмеженими фізичними можливостями є модель соціального підприємства, яка наразі набула широкого поширення у країнах європейського союзу.

Вищевикладене свідчить про неабияку актуальність дослідження обраної проблематики з огляду на велике практичне значення отриманих результатів у ході такого дослідження. Необхідно відзначити, що окремим проблемним питанням у сфері соціального підприємства присвячували свої наукові праці такі вчені: З. Галушка, М. Куц, Ю. Попов, Ф. Бородкін, А. Московська, Л. Тарадіна, М. Баталіна, О. Кіреєва. Проте, на сьогодні у вітчизняній науці трудового права соціальне підприємство, як шлях до зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, все ще в цілому залишається недостатньо ґрунтовно дослідженим. Тож метою статті є висвітлення загального уявлення щодо поняття «соціальне підприємство для осіб з обмеженими фізичними можливостями», аналіз сучасного стану, проблем та перспектив його розвитку в Україні, як шляху для працевлаштування таких осіб. Для досягнення поставленої мети статті вважається за необхідне вирішення таких завдань: 1) розглянути сутність української державної політики щодо створення соціального підприємства для осіб з обмеженими фізичними можливостями, як шляху до працевлаштування таких осіб; 2) дослідити розвиток загальних підходів до вирішення проблем соціального підприємства для осіб з обмеженими фізичними можливостями; 3) виявити вплив соціального підприємства для осіб з обмеженими фізичними можливостями, як можливість їх працевлаштування та інтеграції у суспільство. Методологія дослідження полягає у використанні загальнонаукового

дидактичного методу пізнання, універсальних наукових методів та спеціальних юридичних методів.

Впровадження в Україні європейських стандартів життя здійснюється за чотирма векторами, одним з яких являється вектор відповідальності, який означає забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах, а територіальні громади самостійно вирішуватимуть питання місцевого значення, свого добробуту і нестимуть відповідальність за розвиток всієї країни. Зважаючи на це, термін «сталий розвиток» в Україні все ж таки часто вживається для означення лише неухильного зростання економічних показників країни, її регіонів, міст, сіл та окремих галузей економіки. При цьому його соціальна складова якщо й не ігнорується, то їй приділено досить незначну увагу, що свідчить про недостатнє розуміння справжнього значення даного терміна, в якому ключовою смисловою ознакою за визначенням є саме збалансованість усіх його складових. 25-27 вересня 2015 р. відбувся Самміт зі сталого (збалансованого) розвитку, де було прийнято документ «Цілі сталого розвитку», згідно з яким, поряд з іншими важливими, затверджено, зокрема, й такі цілі розвитку людства на шляху до сталого розвитку, як: повсюдна ліквідація бідності в усіх її формах; зниження рівня нерівності всередині країн і між ними; сприяння побудові миролюбних і відкритих спільнот збалансованого розвитку, заснованих на принципі широкої участі [5]. Мета збалансованого розвитку – досягнення балансу, подолання будь-яких диспропорцій, особливо диспропорцій у рівні та якості життя людей. Виходячи з цього, серед найголовніших і реальних проблем новітньої Української держави, які потребують нагального вирішення, є не лише технологічна деградація національної економіки, а й величезна диспропорція між доходами та рівнем життя різних верств населення, зокрема на нашу думку особливої уваги потребують особи з обмеженими фізичними можливостями,

адже у рамках концепції людського розвитку людина є не об'єктом, а суб'єктом розвитку суспільства, а особи з інвалідністю на даному етапі розвитку Української державності не являються такими суб'єктами, які брали б участь у процесах, що формують сферу їх життєдіяльності. Національним законодавством України встановлено низку гарантованих прав осіб з інвалідністю, зокрема у сфері працевлаштування, добре "прописаний" порядок та умови їх реалізації, але на практиці особи з обмеженими фізичними можливостями стикаються з проблемами, які не дають змоги належним чином користуватися наданими їм правами. Серед практичних проблем реалізації прав осіб з інвалідністю варто вказати передусім на проблему працевлаштування таких осіб. Виконання та реалізація конституційного права на працю осіб з обмеженими фізичними можливостями забезпечується законами України, підзаконними актами, нормативними документами та іншими актами відповідного змісту, які встановлюють механізм реалізації права на працю. Для осіб з інвалідністю передбачено додаткові гарантії, що забезпечують конкурентоспроможність на ринку праці. Спеціальним законом, який визначає основи соціальної захищеності інвалідів в Україні та гарантує рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, – є [Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»](#), який містить положення про обов'язковість створення інвалідам умов для повноцінного життя, згідно з індивідуальними здібностями та інтересами. Складовою соціальної захищеності інвалідів, відповідно до статті 17 даного Закону, є право працювати на підприємствах, в установах, організаціях, а також займатись підприємницькою та іншою трудовою діяльністю, які не заборонено законодавством. Також у даному Законі прописано норматив працевлаштування інвалідів [6]. Кондрушенко І., голова ГО «ВО «Незламність», дійшов висновку, що пасивна позиція уповноважених органів виконавчої влади щодо нормативного врегулювання порушеного питання призвела до того, що майже всіма центральними органами виконавчої влади не виконується норматив працевлаштування осіб з

інвалідністю. При цьому, як він справедливо зауважує, «прогалини чинного законодавства не в повній мірі дозволяють особам з інвалідністю скористатися конституційним правом на участь в державному управлінні, адже на відміну від приватних підприємств органи виконавчої влади жодним чином не зацікавлені в працевлаштуванні таких осіб»[7]. Серед нормативних проблем реалізації конституційних прав осіб з обмеженими фізичними можливостями вагоме місце посідає проблема відсутності нормативного вирішення питання щодо дотримання підприємствами усіх форм власності нормативу щодо працевлаштування інвалідів, що явно є дискримінацією цієї категорії громадян.

В Україні явище соціального підприємництва й досі не набуло широко розповсюдження, проте воно відіграє вагому роль у суспільстві. Перші згадки про соціальне підприємництво у нашій державі з'явилися завдяки міжнародними донорськими організаціями у середині 90-х років ХХ століття, які запропонували українським неприбутковим організаціям використовувати основні принципи соціального підприємництва, як один із інструментів розвитку їх фінансової стабільності. Відтоді соціальне підприємництво розглядається як підприємницька діяльність неприбуткової організації, дохід від якої спрямовується на реалізацію місії або статутних цілей цієї організації [8]. Нинішній економічний клімат вимагає більш новаторських підходів до розширення участі на ринку праці людей з обмеженими фізичними можливостями. Соціальне підприємництво пропонує один з альтернативних шляхів до зайнятості. За останні два десятиліття в країнах Європейського союзу соціальне підприємництво розвивається як стратегія боротьби з бідністю для вирішення поширеності безробіття та неповної зайнятості серед людей з обмеженими можливостями. Взагалі, підприємництво орієнтоване на появу нових організацій і інновацій [9]. Соціальне підприємництво є різновидом підприємництва та набуває інтерес серед спільноти осіб з інвалідністю. Окремо, слід зауважити, що виходячи з цього визначення, у нашій державі соціальним підприємством слід вважати неприбуткову організацію, яка переважну частину своїх доходів отримує від звичайної підприємницької діяльності, тобто від

продажу створених нею товарів або послуг. Діяльність таких організації має ґрунтуватися на принципах соціально-відповідального бізнесу, в основу якого покладено тезу про те, що соціальним підприємцем може вважатися лише той, політика якого враховує соціально-економічні інтереси його персоналу, громади та території, на якій він здійснює свою діяльність. Наразі певні прошарки населення, зокрема особи з інвалідністю, перебувають поза межами справедливого розподілу державною коштів на своє соціальне забезпечення. За результатами соціологічного опитування, проведеного Центром соціальних експертиз Інституту соціології НАН України та благодійним фондом «Інтелектуальна перспектива», бізнес-структури позиціонують своє ставлення до аспектів соціальної відповідальності у визначенні сфер, які потребують соціальних проектів - допомога дітям-інвалідам — 69 %; допомога інвалідам, людям похилого віку, знедоленим — 60 %; охорона здоров'я — 58 %; освіта — 50 %; екологія — 39 %; наука — 30 %; культура, мистецтво — 22 % [10]. На наш погляд, однією з основних проблем, яку справедливо вважати лише умовною та узагальненою, але з нею стикається більшість суб'єктів соціального підприємництва, є обмеженість доступу до деяких видів кваліфікованих спеціалізованих послуг. Можна констатувати, що ризики та недоодержані доходи, пов'язані з обмеженим доступом до спеціалізованих послуг, є однією з головних перешкод для поширення успішного досвіду окремих підприємств соціального підприємництва. Розв'язання задач по вирішенню вищезазначеної проблеми має стати вагомим кроком при формуванні соціальної політики нашої держави та у справах дієвої допомоги соціально вразливим верствам суспільства. Проте, саме той факт існування в Україні неприбуткових організацій із соціальною місією дає оптимістичні сподівання на розширення кола учасників та подальший розвиток соціального підприємництва для осіб з обмеженими фізичними можливостями. Відповідно до цього, досягнути соціального ефекту підприємства для таких осіб можна наступним чином: залучаючи цільову групу з числа осіб з обмеженими фізичними можливостями до надання послуг і вироблення товарів, тим самим вирішуючи проблеми

соціалізації, адаптації, терапії, та їх працевлаштування тощо; надаючи якісні послуги та товари представникам цільової групи на пільгових умовах, тим самим задовольняючи їх потреби та покращуючи якість життя, що є безумовним плюсом; ведучи підприємницьку діяльність та направляючи доходи на підтримку соціальної місії неприбуткових організацій; застосовуючи інноваційні підходи до вирішення проблем, що реально поліпшать соціальне становище широких верств населення та цільової групи з числа осіб з інвалідністю у тому числі. Варто зазначити, що в Україні діяльність соціальних підприємств залишається поки що не врегульованою, не закріпленою на юридичному та законодавчому рівнях, хоча маємо відмітити законодавчу спробу Фельдмана О.Б. «Про соціальні підприємства» №2710 від 23.04.2015 р. закріпити на законодавчому рівні термін «соціальні підприємства»[11], а такі поняття як «соціальне підприємництво», «соціально-орієнтоване підприємство», «бізнесові ініціативи з соціальною метою» іноді вживаються як синоніми. З огляду на вищевикладене можна визначити власне розуміння категорії «соціального підприємства для осіб з обмеженими фізичними можливостями», як неприбуткової організації, яка переважну частину своїх доходів отримує від звичайної підприємницької діяльності, ґрунтуючись на принципах соціально-відповідального бізнесу. Проте, варто відмітити, що починаючи з 2010 року Фонд Східна Європа разом з консорціумом партнерів - Британською Радою, PWC Україна в Україні, Erste Bank в Україні, Міжнародним Фондом «Відродження», Erste Stiftung, Американською торгівельною палатою (AmCham), та компанією ДТЕК - активно розвивають сектор соціального підприємництва, фокусуючи увагу на розвитку малого та середнього бізнесу, що протягом 2010-2016рр. надало змогу для створення нових місць працевлаштування для осіб з обмеженими фізичними можливостями [12].

Підсумовуючи все вищевикладене, приходимо до висновків, що соціальне підприємство для осіб з обмеженими фізичними можливостями, як шлях до гарантованого конституційного права на працю, наразі в Україні недооцінене

та не розвинуте, а тому не має позитивних результатів які спостерігаються на досвіді європейських країн. Незважаючи на заходи соціальної політики, що запускають державні програми, проблема зайнятості та працевлаштування людей з інвалідністю в Україні є вкрай актуальною. На сьогоднішній день ринок праці інвалідів, як специфічний сегмент загального ринку праці характеризується великою деформованістю. Соціальне підприємство для осіб з обмеженими фізичними можливостями може стати об'єднуючою силою ідей, духовних цінностей і пріоритетів, спрямованих на те, щоб зупинити більш глибоку системну кризу, згуртувати людей за всіх розбіжностей їх ментальних уявлень і переконань. Вплив таких підприємств на забезпечення сталого розвитку регіону та громад може мати неабиякий успіх, йдеться про поєднання різних форм управління за рахунок використання більш гнучких його форм, які відрізняються від традиційних тим, що на противагу ієрархічним використовують інструменти залучення різноманітних соціальних груп до конструктивної взаємодії, діалогу та прийняття політичних рішень, спрямованих на пошук суспільного консенсусу. У правовому регулюванні праці осіб з обмеженими фізичними можливостями вважаємо за доцільне введення на законодавчому рівні юридично закріпленого терміну "соціальне підприємство для осіб з обмеженими фізичними можливостями". Натомість для Уряду вважаємо за доцільне запропонувати допомогти соціальним підприємствам для осіб з обмеженими фізичними можливостями шляхом запровадження на законодавчому рівні надання: економічних стимулів та податкових пільг, допомогу при фінансовій підтримці, зміну політики щодо рівного доступу та можливостей для осіб з обмеженими фізичними можливостями у сфері їх працевлаштування.

Література:

1. Указ Президента України «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»» від 12 січня 2015 р. № 5/2015// офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/5/2015>;
2. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР// офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96вр>;
3. Національна доповідь 2013 «Про становище осіб з інвалідністю в Україні» //Мін.соц. політики; Держ. устан. Наук.-дослідн. інст.-т. соц.-труд. відн. - К., 2013 - 198с.;
4. Програма діяльності Кабінету Міністрів України від 01.03.2014. // Урядовий кур'єр. - 2014. - №40;
5. Самміт зі сталого (збалансованого) розвитку під час 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН (25-27 вересня 2015 р.) «Цілі сталого розвитку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>;
6. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21.03.1991 №875-ХІІ// офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/875-12>;
7. Про стан дотримання у 2014 році органами виконавчої влади нормативу працевлаштування інвалідів. - Дослідження ГО "ВО "Незламність"// офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nezlamnist.org.ua/01.05.2015.html>;
8. Винников О. Соціальне підприємництво: годі бажати, як краще / О. Винников // Пріоритети. - 2003. - №4 (10) - С. 25-28: [електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua>;
9. Social entrepreneurship as an employment pathway for people with disabilities: exploring political-economic and socio-cultural factors. Sarah Parker

Harris, Maija Renko&Kate Caldwell// pp. 1275-1290, published 30.07.2014.
Download citation: <http://dx.doi.org/10.1080/09687599.2014.924904>;

10. Напрями підвищення соціальної відповідальності бізнесу на місцевому рівні [Електронний ресурс] . - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>;

11. Проект закону Про соціальні підприємства №2710 від 23.04.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54903;

12. Розвиток соціального підприємництва та створення нових робочих місць. Фонд Східна Європа// офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eef.org.ua/ua/mistsevyi-ekonomichnyi-rozvytok/340-rozvytok-sotsialnoho-pidpriemnytstva-ta-stvorennia-novykh-robochykh-mists.html>;

Бабич-Касьяненко К.В. Социальное предприятие, как путь к гарантированному конституционному праву на труд для лиц с ограниченными физическими возможностями. – Статья.

Данная статья рассматривает сущность украинской государственной политики по созданию социального предприятия для лиц с ограниченными физическими возможностями, исследует развитие общих подходов к решению проблем социального предприятия и оказывает влияние социального предприятия для вышеуказанных лиц, как возможность их трудоустройства и интеграции в общество. Сформулированы конкретные рекомендации по решению как практических, так и правовых проблем в этой сфере.

Ключевые слова: социальное предприятие, инвалидность, трудоустройство.

Babich-Kasianienko K.V. Social entrepreneurship as a way to guaranteed constitutional right to work for persons with disabilities. – Article.

The current economic climate demands more innovative approaches to increasing labor market participation for people with physical disabilities. Social entrepreneurship offers one alternative employment pathway for such people. However, little is known about the factors influencing Social entrepreneurship for people with physical disabilities. This article considers the essence of Ukrainian state policy on creation of social enterprise for people with disabilities, explores the development of common approaches to solving problems of social enterprise for people with disabilities and identifies the impact of social enterprise for people with disabilities as the possibility of employment and integration into society. Also formulated specific recommendations to address both practical and legal problems in this area as a social enterprise for people with disabilities as a way to guarantee the constitutional right to work, now in Ukraine underestimated and not developed, so has positive results observed on the experience of European countries.

Keywords: social entrepreneurship, disability, employment.